

civilizace

CIVILIZACE/TRENDY

DOBŘÉ ZPRÁVY Z PLANĚTY ZEMĚ

Svět zažívá éru největšího poklesu chudoby

□ TOMÁŠ LINDNER

Peking, 2015

Ma základní škole Namuswa Basic v africké Zambii připadalo před deseti lety na tři učitele 320 žáků. Vodu odebírali z potoka nebo z věčně zanesené studně, elektřina tu nebyla vůbec a cesta do nejbližšího městečka trvala celý den.

Žáci chodili ze svých vesnic do školy několik kilometrů pěšky a po vyučování místo psaní úkolů pomáhali rodičům na polích. V šest hodin odpoledne na jih od rovníku zapadne slunce a v chýších bez světla se děti nemohly připravovat ani po večerech. Talentovaní žáci, kteří přijímací podmínky na střední školu přesto splnili, studovat obvykle nešli. Nejbližší škola totiž ležela daleko a rodiče na ubytování na internátu neměli peníze. „Učím tu čtyři roky a za tu dobu za dalším vzděláním odešli jen dva žáci. Je to frustrující,“ říkal tehdy autorovi článku rezignovaně učitel Douglas Mubita.

Z jeho slov je i po letech jasné, co je absolutní chudoba: past, z níž skoro není úniku. Skoro – jsou tu totiž i dobré zprávy. Nevíme sice, jak se od návštěvy reportéra Respektu změnil život žáků a učitelů na odlehle zambijské škole, dost pravděpodobně ale k lepšímu. Pasti chudoby se totiž v posledních letech daří likvidovat rychleji než kdykoli dříve. Dokládají to aspoň statistiky citované často v těchto měsících, kdy svět bilancuje výsledky snah o vymýcení bídy. Summit OSN, který se v New Yorku sejde koncem týdne, by se měl zasadit o to, aby se tento úspěch brzy nestal přechodnou anomálií, krátkodobým pozitivním záchvěvem v turbulencích počínajícího nového tisíciletí.

Pevnější krok

Rok 2015 byl milníkem, ke kterému boj proti chudobě mířil. OSN před 15 lety přijala ambiciózní, podle mnoha názorů utopické a zbytečné Rozvojové cíle tisíciletí, jichž mělo lidstvo právě letos dosáhnout. Závazků, za jejichž nesplnění nikdo nenesl právní ani politickou odpovědnost, bylo osm, tím hlavním bylo snížení podílu lidí žijících v absolutní chudobě na polovinu ve srovnání s rokem 1990 – povedlo se ho splnit.

Ekonomové bezvýhodnou chudobu vyčíslují jako život s méně než 1,25 dolaru na den. Je to bída, kterou ostrov blahobytu jménem Evropa už desítky let vůbec nezná. Bývá to krátký, tvrdý, nejistý život. Bez pořádného oblečení, jídla, příbytku. Jak je ovšem vidět z grafu Bilance plnění RCT, v době rámované katastrofami – genocidou ve Rwandě, válkou proti teroru, finanční krizí, vznikem Islámského státu – se životy nejchudších v průměru zlepšily.

Bilance plnění Rozvojových cílů tisíciletí

Počet lidí žijících s méně než 1,25 dolaru na den klesl z 1,9 miliardy v roce 1990 na 836 milionů. Těsně se nepodařilo snížit na polovinu i počet hladovějících.

Zhruba 2,6 miliardy lidí získaly ve srovnání s rokem 1990 přístup k lepší pitné vodě; 663 milionů lidí však stále snadný přístup k pitné vodě nemá.

Splněno částečně

V letech 2000–2014 stoupl objem rozvojové pomoci o 66 procent. Cílem bylo vytvořit partnerství pro globální rozvoj.

Počet úmrtí na malárii díky přístupu k lékům, moskytiérám a časnějšímu testování při příznacích klesl ve srovnání s rokem 2000 o 60 procent. Epidemii se tedy podařilo zastavit a zvrátit. To se však nezdařilo s epidemií AIDS.

Splněno

Dvě třetiny rozvojových zemí dosáhly rovnosti mezi dívkami a chlapci v přístupu k základnímu vzdělání.

Nesplněno

Dětská úmrtnost v posledních 25 letech klesla o více než polovinu – z 90 na 43 úmrtí/tisíc porodů. Cíl spočíval ve snížení o dvě třetiny.

Počet dětí chodících do základních škol se zvýšil z 83 procent v roce 2000 na 91 procent. Cíl byl všechny děti světa v ZŠ.

Úmrtnost žen při porodech klesla o necelou polovinu, cílem bylo snížit ji o dvě třetiny.

Fakticky došlo „jen“ k tomu, že se stovky milionů lidí posunuly mírně nad ekonomy umělé stanovenou hranici jednoho a čtvrt dolaru. V očích Evropana zůstávají dál beznadějně chudí, miliony Afričanů a Asijců však změnu cítí. Pro někoho je to dovedení elektřiny do vsi, pro druhého koupě laciného mobilu, pro třetího možnost častějších cest na trh díky novým silnicím.

Malý nárůst příjmů se projevuje i v naprostých detailech, které ale umějí každodenní životy nejchudších ulehčit. Například v Etiopii už pastevci na polích, děti na cestě do školy a farmáři při orbě půdy nejsou bosí. Mají na nohách křiklavě zbarvené plastové sandály, jež stojí v přepočtu asi dva dolary. Tenhle nenápadný dovoz z Číny v hornaté krajině chrání chodidla před pořezáním ostrými kameny a jistí krok při blátivých výslapech v období dešťů.

Čínský zázrak

Hlavní cíl roku 2015 se tedy povedlo s přehledem splnit. Podrobnější pohled na data však ukazuje, že si šampaňským mohou připít hlavně čínští komunisté (a kapitalisté) a nás ostatní čeká ještě hodně práce.

Bez Číny, která Rozvojové cíle tisíciletí ve své hospodářské a sociální politice prakticky nebrala v potaz, by se nyní žádný úspěch neohlašoval. Výsledky v úsilí o snížení chudoby zkrátka někdy nekorrespondují se zaběhnutými představami o tom, co je dobré a co zlé: dařilo se méně v demokratické Indii, mnohem více v čínské diktatuře. V posledních 25 letech pekinský režim potlačil student-ské demonstrace, ničil životní prostředí a kulturní dědictví svých obyvatel – ovšem z chudoby vyprostil neuvěřitelných 600 milionů lidí. Podíl opravdu chudých na celkovém obyvatelstvu klesl ze 60 procent v roce 1990 na dnešních deset procent. Na Čínu spadají asi dvě třetiny globálního poklesu chudoby.

Mnozí ekonomové a odborníci na rozvoj proto docházejí k závěru, že to není OSN a nevládní či státní rozvojové agentury, kdo má na planetárním pokroku největší zásluhu: „Je to kapitalismus a svobodný obchod, které ekonomikám umožňují růst – a právě růst snížil utrpení,“ shrnul svou detailní analýzu například týdeník The Economist. Čína se totiž snažila především zapojit do světového kapitalismu. Na levnou pracovní sílu přitáhla zahraniční investory, stala se továrnou světa a daňové příjmy pak investovala do infrastruktury. Pokles chudoby byl důsledkem této kapitalistické dynamiky, jež kdysi vedla i k rozvoji západního světa. Je samozřejmě možné, že čínský model založený na diktatuře jedné strany a nedodr-žování lidských práv brzy narazí na hra-

nice svých možností, to už je však spíše problém relativně vyspělé země, nikoli věc boje s chudobou.

Za pokles bídy v posledním čtvrtstoletí obecně vděčíme nebývalému růstu ekonomik rozvojových států – v minulých deseti letech i v Africe, kde díky tomu poprvé v dějinách v absolutní chudobě žije méně než polovina obyvatel. Vyvolává to nicméně obavu z udržitelnosti dosavadních úspěchů: čeká nás s nutně pomalejším růstem hospodářství v Brazílii, Číně, Indii, Turecku a dalších zemích někdejšího „třetího světa“ opět i nárůst bídy?

Uznávané hlasy, například slavného ekonoma a poradce generálních tajemníků OSN Jeffreyho Sachse, se takové skepsi brání. Pokroky jsou podle něj hlubší a chudé státy za ně vděčí i vytyčení cílů OSN vztažených k roku 2015. Podle Sachse pomohly zaměřit úsilí na několik jasných priorit, „vytvořily energii, zápal, organizační dovednosti, zájem“. Vlády, nadace, nevládní organizace koordinovaly a vymýšlely globální programy, které měly splnění cílů zajistit. Místní občanská hnutí tlačila vlády chudých zemí k plnění podepsaných závazků.

Příkladem je splněný cíl lepšího přístupu k pitné vodě: investice do stavby studní od roku 1990 zlepšily život 2,6 miliardy lidí. Zastavit epidemii malárie se také podařilo hlavně díky desetina-sobnému navýšení prostředků na prevenci a léčeni, jež by bez miléniového programu bylo nepředstavitelné. Rozdávání sítí a sprejů chránících před komáry přenášejícími malárii, dostupnější krevní testy, které umožní nemoc rychle rozpoznat, i levnější léky zabránily – statisticky – více než šesti milionům zbytečných úmrtí.

Není to přitom tak, že by OSN po vytyčení cílů koordinovala pomoc v globálním měřítku: svět rozvojové pomoci není takto přehledný, připomíná spíše složitou pavučinu. Podepsané závazky se ale staly prioritami národních států, různých agentur OSN nebo soukromých nadací, které pak na stavění studní a rozdávání moskytiér vypisovaly granty.

Příliš komplikované poselství

Dobrá polovina cílů OSN splněna nebyla a příklad jednoho nesplněného závazku dobře ukazuje výzvy příštích let. Všechny děti měly podle plánů OSN letos chodit do základní školy. Tomuto cíli se skutečně podařilo přiblížit – školu dnes navštěvuje 91 procent dětí v rozvojových zemích, o deset procent více než v roce 2000.

Rychle narostl počet žáků hlavně v subsaharské Africe, kde vlády po odpuštění dluhů bohatými zeměmi zrušily poplatky za školní docházku. Důraz na počet žáků v lavicích ovšem zároveň

vedl k tomu, že se nijak nezlepšila kvalita výuky. V přeplněných učebnách například sedí děti, které hovoří jen jazykem svého etnika – a nerozumějí tomu, co u tabule učitel v angličtině nebo ve francouzštině říká. Vysoké procento žáků navzdory rokům ve školní lavici neumí ani základní počty.

Ve školách se ale rodí nové ambice a chuť na lepší život, než jaký nabízí pole rodičů. Díky přístupu k elektřině se o něm v televizi či rádiu děti snáze dozvědí, díky lepším silnicím za ním odjedou do měst, kde však i kvůli špatné kvalitě výuky těžko najdou uplatnění a vstupují do stále početnější vrstvy frustrované městské chudiny.

Větší důraz na kvalitu – nejen v oblasti školství – má proto být společným jmenovatelem nových cílů, které si lidstvo uloží na zmíněném summitu OSN tento týden. „Cíle udržitelného rozvoje“, opět s horizontem příštích 15 let, mají být milníkem v dějinách světové organizace, jež slaví 70 let od založení, historicky nejambicióznějším projektem OSN.

Nové cíle jsou výsledkem několikaleťtých konzultací diplomatů, expertů a nevládních organizací ze všech světadílů. Na rozdíl od roku 2000 dnes není možné svět tak jednoduše rozdělit na ten chudý a ten bohatý – přibýlo států ležících mezi oběma póly, které se v mezinárodních jednáních více hlásí o slovo. Rozvoj v příštích 15 letech tedy bude mnohem méně vycházet z pomoci bohatých těm chudým – nové cíle se týkají i bohatých zemí. Ty by měly třeba omezit plýtvání s potravinami a rozvíjet udržitelnou energetiku.

Snaha uspokojit všechny však vyústila do nepřehledné a nezapamatovatelné změní 17 hlavních cílů, mezi něž sice patří třeba ambiciózní plán skoncovat s chudobou všude na světě, ale také značně mlhavá „podpora mírumilovné a inkluzivní společnosti nutné k udržitelnému rozvoji, umožnění univerzálního přístupu ke spravedlnosti a budování efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních správy“. Objemná sada 169 konkrétních závazků pak tyto velmi abstraktní základní cíle rozvádí.

Mizí tedy výhoda původních Rozvojových cílů tisíciletí: jasná prioritata spatřovaná v boji s absolutní bídou. „Mojšíš z hory Sinaj přinesl deset přikázání. Kéž by seznam udržitelných cílů OSN byl tak stručný,“ kritizuje proto světovou organizaci týdeník The Economist. Ale kdo ví, ty minulé cíle v roce 2000 také zněly utopicky a teď si o nich můžeme předat dobrou zprávu. Třeba to v roce 2030 bude podobné. ■

 WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO

PROKLIK

Co chcete slyšet?

Ze může být obtížné zaměřit svou pozornost na jeden z mnoha hlasů, že však přesto máme určitou schopnost to udělat, popsal poprvé v roce 1953 britský vědec Edward Cherry. Jev nazval „problém koktejlového večírku“, vědci jej ale mimo společenské sešlosti pozorovali například v řízení letového provozu. Několik pilotů se v těch dobách ozývalo ze stejného reproduktoru, a tak byla práce kontrolora poměrně nezáviděníhodná.

Letečtí dispečeri dnes už mají moderní techniku, civilizační šum se ale podepisuje na pozornosti každého z nás. Americká Doppler Labs nabízí řešení: má prototyp miniaturních sluchátek, která do vašeho zvukovodu pustí jen to, co si sami vyberete. Za zvukový procesor jim slouží mobilní telefon připojený přes Bluetooth. Budete prý schopni odstínit šum (podobně jako to umějí některá pokročilejší sluchátka či mikrofony mobilních telefonů) a zesílit si hlas člověka, se kterým si zrovna povídáte – v kavárně, na večírku, v restauraci –, nebo třeba přednášejícího v konferenčním sále. Upravit si výšky, středové frekvence i basy na hudebním koncertě. Nebo zeslabit na minimum hučení motoru či plačící děti při cestě letadlem.

Podobné zařízení vyvíjejí i ve společnosti Nuheara. Další z firem, Soundhawk, už má svůj výrobek na trhu; sluchátko Scoop není tak chytré jako prototyp Doppler Labs, zesiluje však pomocí několika přednastavených schémat (venku, v místnosti) hlasy na úkor okolního šumu. Vyzkoušel jej redaktor technologického magazínu Gizmag: v jinak rušném obchodě rozuměl každému slovu a venku si prý připadal jako komiksový superhrdina – při procházce slyšel jasněji například kroky lidí nebo pomalu projíždějící auta.

Doppler Labs se vstupem na trh váhá, uvede nejdříve omezenou sérii sluchátek určenou pro hudební nadšence. Scoop od Soundhawk pak hodnotí uživatelé v internetovém obchodě Amazon vesměs kladně. Ačkoli výrobek není konstruován jako medicínská kompenzační pomůcka pro lidi se sluchovými problémy, řadu fanoušků si našel i mezi nimi.

ŠTĚPÁN BENEŠ

Autor je šéfredaktorem časopisu Můžeš, vydáváného Kontem Bariéry.

